NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-9]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

UDK: 37.013.43

IMOM BUXORIY VA AL-FOROBIYNING ILMIY-AXLOQIY QARASHLARINI YOSHLAR ONGIGA SINGDIRISHDA DIDAKTIK YONDASHUV

Mardiyeva Yulduz Ubaydullayevna
Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil tadqiqotchisi
yulduz235875@gmail.com

Annotatsiya: *Maqolada Sharq uyg‘onish davrining yetuk namoyandalari bo‘lmish Imom Buxoriy va Abu Nasr al-Forobiy qoldirgan ma’naviy-eruditsion merosning yosh avlod tarbiyasidagi konseptual o‘rni tadqiq etiladi. Mutafakkirlarning axloqiy mezonlarini zamonaviy ta’lim oluvchilar ongiga singdirishda samarali hisoblangan innovatsion didaktik strategiyalar, pedagogik keyslar va raqamli texnologiyalardan foydalanish metodologiyasi ilmiy jihatdan asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Zamonaviy didaktika, ma’naviy-axloqiy immunitet, fozil jamoa, transformatsion ta’lim, interaktiv keyslar, uchinchi Renessans, qadriyatlar tizimi.*

ДИДАКТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ НАУЧНЫХ И ЭТИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ ИМАМА АЛЬ-БУХАРИ И АЛЬ-ФАРАБИ В СОЗНАНИИ МОЛОДЕЖИ

Аннотация: *В статье исследуется концептуальная роль духовно-эрудиционного наследия выдающихся представителей Восточного Ренессанса Имама Бухари и Абу Насра аль-Фараби в воспитании молодого поколения. Научно обоснована методология использования инновационных дидактических стратегий, педагогических кейсов и цифровых технологий, эффективных при внедрении нравственных критериев мыслителей в сознание современных учащихся.*

Ключевые слова: *Современная дидактика, духовно-нравственный иммунитет, добродетельное сообщество, трансформационное обучение, интерактивные кейсы, третий Ренессанс, система ценностей.*

A DIDACTIC APPROACH TO INSTILLING THE SCIENTIFIC AND ETHICAL VIEWS OF IMAM AL-BUKHARI AND AL-FARABI IN THE MINDS OF YOUTH

Abstract: *This article examines the conceptual role of the spiritual and scholarly heritage left by Imam al-Bukhari and Abu Nasr al-Farabi—prominent figures of the Eastern Renaissance—in the upbringing of the younger generation. It provides a scientific rationale for the methodology of employing innovative didactic strategies, pedagogical case studies, and digital technologies, which are effective for instilling the ethical standards of these thinkers in the minds of contemporary learners.*

Keywords: *Modern didactics, spiritual-ethical immunity, virtuous society, transformational education, interactive case studies, Third Renaissance, system of values.*

Kirish

XXI asrning shiddatli globallashuv jarayonlari, raqamli makonning kengayishi va transmilliy darajadagi mafkuraviy ta’sirlar yosh avlod dunyoqarashini tizimli shakllantirish vazifasini yanada murakkablashtirmoqda. Yangi O‘zbekiston sharoitida uchinchi Renessansning ijtimoiy-madaniy asoslarini yaratish bevosita intellektual salohiyatli va yuksak axloqli shaxslarni tarbiyalash bilan bog‘liq. Mazkur strategik maqsadga erishishda milliy va umumbashariy qadriyatlar sintezi, xususan, buyuk mutafakkirlarimiz merosidan unumli foydalanish dolzarb pedagogik ehtiyoj hisoblanadi.

Hadis ilmining sultoni Imom Buxoriy va qomusiy olim Abu Nasr al-Forobiyning asarlarida ilgari surilgan axloqiy prinsiplar bugungi kun yoshlari uchun o‘ziga xos ma’naviy mezon bo‘lib xizmat qiladi. Biroq, zamonaviy axborot makonida voyaga yetayotgan yoshlarga (Z va Alfa avlodlariga) ushbu tarixiy merosni an’anaviy, ya’ni deklarativ va passiv ma’ruzalar orqali o‘rgatish kutilgan natijani bermaydi. Bu holat pedagogik metodologiyadan mutafakkirlar g‘oyalarini ta’lim oluvchilarning amaliy hayot tarziga integratsiya qila oladigan yangi didaktik yondashuvlarni ishlab chiqishni taqozo etadi[1:23].

1. Mutafakkirlar merosining pedagogik-aksiologik mohiyati

Didaktik jarayonni loyihalashdan avval har ikki allomaning g‘oyaviy qarashlaridagi o‘zaro funksional bog‘liqlikni aniqlab olish lozim:

Imom Buxoriyning xulq-atvor mezonlari: Allomaning «Al-Adab al-mufrad» asari insoniy munosabatlarning mukammal ijtimoiy-axloqiy modelini o‘z ichiga oladi. Unda ilgari surilgan rostg‘oylik, ota-onaga bo‘lgan yuksak ehtirom, subutlilik, ijtimoiy mas’uliyat va g‘iybat kabi illatlardan tiyilish prinsiplari bugungi kunda yoshlarning individual axloqiy immunitetini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

Al-Forobiyning ijtimoiy kamolot konsepsiyasi: «Fozil odamlar shahri» va «Baxt-saodatga erishish haqida»gi risolalarida olim ilm-fan bilan axloqiy go'zallikning uzviy birligini isbotlaydi. Forobiy qarashlariga ko'ra, insoniy baxtga yolg'izlikda emas, balki kollektiv hamkorlik, ijtimoiy adolat va bir-birini qo'llab-quvvatlash orqali erishiladi. Bu g'oyalar yoshlarda jamoaviylik hissini uyg'otishga xizmat qiladi.

2. Yoshlar ongiga ta'sir ko'rsatishning didaktik instrumentariylari

Pedagogik amaliyotda quruq yodlash metodidan voz kechib, quyidagi transformatsion va interaktiv o'qitish texnologiyalarini joriy etish taklif etiladi:

Konseptual keys metodi (Case-study): Dars jarayonida yoshlarga bugungi hayotda uchraydigan real muammoli vaziyatlar (akademik plagiat, ijtimoiy tarmoqlardagi kiberbulling, etika qoidalarining buzilishi) keys ko'rinishida beriladi. Talabalar mazkur ijtimoiy muammolarni Imom Buxoriy rivoyat qilgan hadislar yoki Forobiyning fozil jamoa mezonlari nuqtayi nazaridan tahlil qilib, optimal yechimlarni taklif etadilar. Bu yondashuv talabalarda tahliliy va mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

Raqamli raxm-didaktika (Digital Didactics): Axborotni vizual qabul qiluvchi avlod uchun allomalar hikmatlari asosida dinamik infografikalar, qisqa animatsion ijtimoiy roliklar tayyorlash zarur. Shuningdek, ta'lim platformalarida (Kahoot, Mentimeter, Wordwall) allomalar hayoti va asarlari bo'yicha interaktiv viktorinalarni qo'llash darsning emotsional va intellektual samaradorligini oshiradi.

Ijtimoiy loyihalashtirish metodi: Talabalar guruhlariga Forobiy prinsiplariga tayanib «Bizning kelajakdagi fozil maktabimiz» yoki «Namunali raqamli mahalla» mavzularida ijtimoiy loyihalar ishlab chiqish topshiriladi. Bu ularda fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy loyihalash ko'nikmalarini shakllantiradi[2:45-56].

3.Tizimlilik va differensial ta'lim tamoyili

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning samaradorligi didaktik uzviylik qonuniyatiga bog'liq. Shuning uchun allomalar o'gitlarini yosh davrlariga mos ravishda differensiyalash zarur:

1. Boshlang'ich va o'rta ta'lim bosqichida: Sodda, syujetli hikoyalar, sahnalashtirilgan o'yinlar va xalq maqollari (masalan, «Ilm - aql poydevori», «Odob - shaxs chiroyi») yordamida fundamental tushunchalar singdiriladi.

2. Oliy ta'lim bosqichida: Gumanitar fanlar blokida muammoli ma'ruzalar, ilmiy-amaliy munozaralar (debatlar) va erkin kollokviumlar orqali strategik dunyoqarash shakllantiriladi.

Didaktik instrument: «*Hadislar tahlili va amaliy keyslar*» metodi. Talabalarga bugungi kunda internetda uchraydigan kiberbulling yoki yolg'on axborot tarqalishi bilan bog'liq real keyslar beriladi va ular «Al-Adab al-mufrad» dagi tilni tiyish, rostgo'ylik haqidagi hadislar yordamida tahlil qilinadi[]3:77-79.

«*Ijtimoiy modellashtirish va loyiha*» metodi. O'quvchilar guruhlarga bo'linib, Forobiyning «Fozil odamlar shahri» asaridagi prinsiplarga tayanib «Kelajakning namunali fozil maktabi» yoki «Raqamli fozil mahalla» loyihalarini (startaplarini) ishlab chiqadilar.

«**Sokratik Debat va Allomalar Dialogi»:** Darsda talabalar ikki guruhga ajratiladi. Bir guruh zamonaviy global muammolarni (masalan, sun'iy intellekt etikasi yoki ekologik inqiroz) Imom Buxoriyning individual axloq kodeksi orqali, ikkinchi guruh esa Forobiyning ijtimoiy falsafasi orqali hal qilish argumentlarini keltirishadi.

Raqamli Raxm-didaktika: An'anaviy darslarni zamonaviy raqamli vizuallashtirish vositalari bilan boyitish:

Padlet: Talabalarning allomalar hikmatlari asosida tayyorlagan shaxsiy esse, infografika va taqdimotlarini jamlovchi elektron portfolio doskasi.

Mentimeter / Kahoot: Darsning interaktivligini oshirish uchun tezkor anonim so'rovnomalar va intellektual viktorinalar o'tkazish[4:14-20].

XULOSA

Imom Buxoriy va al-Forobiyning ilmiy-axloqiy merosini yoshlar ongiga singdirishda zamonaviy didaktik yondashuv - tarixiy qadriyatlarni bugungi kunning raqamli va ijtimoiy ehtiyojlariga moslashtirish demakdir. Pedagogik maqsad -allomalar o'gitlarini shunchaki xotirada saqlash emas, balki ularni yoshlarning kundalik hayotiy prinsiplariga va ichki e'tiqodiga aylantirishdan iborat. Aynan mana shunday yondashuv orqali ta'lim oluvchilar intellektual jihatdan Forobiy ta'riflagan «fozil», ma'naviy tomondan esa Buxoriy ko'rsatgan «mukammal» shaxs sifatida uchinchi Renessans poydevorini mustahkamlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy va deklarativ o'qitish usullari bugungi vizual axborot asri (Z va Alfa avlodlari) uchun kutilgan samarani bermaydi. Shu sababli, mutafakkirlar g'oyalarini yoshlar ongiga singdirishda transformatsion didaktik yondashuvlarni qo'llash zarur.

Dars jarayonlarida konseptual keyslar (Case-study), raqamli didaktika va ijtimoiy loyihalash metodlarini tizimli joriy etish orqali allomalar o'gitlarini shunchaki yodlanadigan axborot emas, balki talaba-yoshlarning **ichki e'tiqodi va kundalik hayotiy tamoyillariga** aylantirish imkoniyati tug'iladi. Ta'lim tizimidagi bunday didaktik uzviylik va differensial yondashuv uchinchi Renessans talablariga javob bera oladigan – intellektual jihatdan al-Forobiy ta'riflagan «fozil» va axloqiy jihatdan Imom Buxoriy ko'rsatgan «mukammal» shaxslarni tarbiyalash uchun mustahkam pedagogik poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent. 2021. – B. 248.
2. Imom al-Buxoriy. Al-Adab al-mufrad. – Toshkent 2020. – B. 432.
3. Abu Nasr al-Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent 2016. – B. 320.

4. Yo‘ldoshev J.G‘., Hasanov S. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: 2009. – B. 192.